

ODVZEMI SIROMAKU, DAJ BOGATAŠU: *MONTE DI PIETÀ* V KOPRU

Darko DAROVEC

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

IZVLEČEK

Ob koncu srednjega veka se na pobudo frančiškanskega meniškega reda najprej v Italiji, nato pa tudi v nekaterih drugih zahodnoevropskih sredozemskih mestih razvijejo ustanove z denarno-posojilnim značajem, predvsem kot odgovor na vse bolj razširjeno "oderuško" posojanje denarja s strani Židov, pa tudi kot odziv in prilagajanje cerkvene oblasti na tedaj že razvejano trgovsko in denarno poslovanje nasploh. To so bili tako imenovani *Monte di Pietà*, ki so po nizkih obrestnih merah posojali denar za zastavke, ker pa so morali poslovati s tekočim kapitalom, se v njihovem okviru razvije tudi hranilna dejavnost, zato jih štejemo za predhodnike sodobnih bank. Čeprav s svojim imenom ustanove napovedujejo usmiljenje, pa to ni bilo več v duhu srednjeveške milosti do kreposti ubožnosti, temveč prej podpora obubožanim pripadnikom višjih slojev skupnosti, saj so prosilci za pridobitev posojila morali kakršnokoli vredno premičnino zastaviti, torej jo tudi imeti.

Kljub temu pa je imela ustanova vse značilnosti prvobitne akumulacije kapitala, in to ne toliko za posameznike, temveč bolj za skupnost oziroma v njenem imenu za komun, torej za lokalno oblast, ki ji je bila vsaj v primeru Kopra in Pirana tudi ustanovitelj. Vendar je zastoj v trgovini z zaledjem in upad gospodarske moči Beneške republike zlasti v drugi polovici 17. in prvi polovici 18. stoletja potisnil tudi poslovanje zastavljalic v položaj nenehnega životarjenja, ki so ga spremljali občasni dvigi pa tudi padci, povezani v glavnem z nepravilnostmi in okoriščanji na račun ustanove, zlasti s strani njenih uradnikov.

Večina ustanovnih aktov ob koncu srednjega in v začetku novega veka nastalih zastavljalic in hranilnic, z najpogostejšim imenom *Monte di Pietà*, ki so se uveljavile zlasti v Italiji, pa tudi zahodno od nje, v Franciji, vzhodno pa v Istri in tudi Dalmaciji, je svojo nujo obstoja opravičevala z zaščito in pomočjo revežem, predvsem in zlasti pred oderuhi, kot so v tedanji retoriki označevali posojevalce denarja, ki so jih posebljali zlasti Židje. Saj pravzaprav razen Židov, torej krivovercev, se v tedanji svetovnonazorski cerkveni ideologiji drugi tudi niso smeli ukvarjati s posojanjem denarja, kajti s tem so služili s časom, čas pa je lahko le božja domena (prim.

Braudel, 1989, 2, 244-252). Čeprav zgodovina pozna mnoga odstopanja od tega načela, tudi med samimi cerkvenimi bratovščinami, med katerimi so prednjačili zlasti templarji (Kulišer, 1959, 1, 428), pa se vsaj do konca srednjega veka dejansko niso razvile ustanove, ki bi služile s "prodajanjem časa". To pa še ne pomeni, da ne bi poleg trgovcev in drugih denarja potrebnih tudi oblastne ustanove plačevale časa pri teh inkriminiranih posameznikih, kot kažejo nešteti primeri v istrskih srednjeveških komunih (Peršič, 1975; 1977; 1984).

Kateri temeljni preobrat je bil torej potreben, da so začele nastajati ustanove predhodnice današnjih svetniških prodajalk časa, brez katerih si nedvomno sploh ne bi mogli zamišljati sodobne potrošniške družbe z nenehnim kroženjem kapitala, ki so povrhu vsega še v svojem imenu nosile goro usmiljenja. To vprašanje pa poglobi še dejstvo, da je pobuda za ustanavljanje prvih zastavljalic in hranilnic v evropskem prostoru prišla prav s strani meniškega ubožnega reda frančiškanov.

Verjetno bo premalo, če zgolj zaključimo, da je obdobje razvoja trgovine in renesanse na kulturnem in filozofskem področju privedlo do drugačnega ali sploh pojmovanja kapitala, ki je še z odkritjem novih svetov do temeljev zamajalo srednjeveško cerkveno ideologijo. Utemeljitev v grobem že morda drži, vendar gre v našem primeru tudi za temeljno pojmovanje oziroma odnos vladajoče ideologije do revščine in usmiljenja.

Spremembi tegi pogleda je brez dvoma botroval nov družbeni položaj, pogojen z razvojem blagovnega gospodarstva v Evropi med 11. in 13. stoletjem, vsekakor povezan tudi s križarskimi vojnami in novimi osvojitvami, s čimer se ponovno vzpostavijo sredozemske trgovske poti. V tem novem položaju, ki ni več temeljil na podlagi premoženja in privilegijev, povezanih z vladanjem in bojevanjem, temveč je izražen v denarju in se nanj tudi opira, se je spremenil etos siromaštva, ta poglobljena vsebnost starodavnega krščanstva, ki se je uveljavila kot religija siromakov in se je prav zato tako razširila med ljudi.

Urbanizacija in rojstvo mestne civilizacije pa sta ustvarila nove moralne probleme ter zahtevala novo poročilo glede zveličanja. V sv. pismu je bila beda prikazovana kot pogoj, spričo katerega je lažje doseči zveličanje kot v bogastvu. V Apostolski zgodovini je kot temeljna poteza življenja poudarjena skupnost duhovnega življenja, skupnost imetja, siromaštvo članov, ki so prodali svoja premoženja in hiše, iztrženi denar pa položili apostolom pod noge. Ta "oblika prvotne cerkve", temelječa na siromaštvu in skromnosti, je bila z nastankom mestnega denarnega sveta postavljena pred bridko skušnjavo. Prvotna individualna gibanja privrženecv prostovoljnega siromaštva so se kot odgovor na materialno bogastvo in naraščajočo vlogo denarja institucionalizirala v mendikantskih redovih; v cerkveni ideologiji pa se kot nasprotje revščini namesto napuha pojavi skopost, zato naj bi milosrčnost, izražena v miloščini in darovih v prid cerkvenih ustanov, postala stalna oblika za odreševanje grehov minljivega življenja. Milosrčnost, pojmovana kot dolžnost, ki spremlja izvrševanje oblasti - na kraljevskih

dvorih in pri veliki fevdalni gospodi se je prijel običaj stalnega preživljanja določene števila siromakov in razdajanja miloščin med potovanjem - pa tudi donosna podjetja, še posebej oduševstvo (posojilništvo denarja), ki ga je bremenil pečat moralne dvoličnosti, postane podvržena daljnosežni ritualizaciji in institucionalizaciji.

Velik razmah dobredelnih ustanov - samostanov, špitalov in cerkvenih bratovščin, ki postanejo naslovniki usmiljenja - je bil temeljna oblika uresničevanja zapovedi milosrčnosti, kot to ugotavlja Geremek v svoji študiji (Geremek, 1997, 29-49). Mreža špitalov, ki so jih ustanovili krščanski darovalci miloščin in jih je večinoma vodila cerkvena administracija, je ležala vzdolž poti velikih srednjeveških romanj. Dobredelna delovanja tega časa so bila oblika poglobljanja vezi posameznih družbenih skupin s cerkvenimi ustanovami. V mestih so nastajale cerkvene bratovščine, ki so na svoj račun gradile špitale - zavetišča, pozneje pa so se ukvarjale z njihovo upravo. Bratovščine usmiljenja so bile oblika družbene organizacije vernikov. Za beneške bratovščine je bilo dokazano, da so imele tudi pomembno vlogo v življenju izbrancev, ker so dajale družbeni položaj in dostojanstvo tistim, za katere ni bilo mesta v klasičnih ustanovah meščanske elite.

V nauku in organizaciji milosrčnosti poznega srednjega veka je zelo izrazit razredni značaj njenega družbenega območja in naslova. V dobredelni praksi v Italiji 14. in 15. st. so imeli pri podporah prednost "sramežljivi siromaki". Njihovo posebno upravičenost do podpore so razlagali z očitnostjo njihovega "sramu" - ker jim je njihov stan prepovedoval beračenje, hkrati pa se zdi, da je bilo to znamenje njihove dobre morale. Uresničenje krščanskega "bratstva" je imelo svoja stanovska razmerja, zagotavljalo je prednosti "siromakom" iz družbene elite, kot je to dokazal ameriški mediavelist Richard Trexler (1974, 64-109). Medtem ko je bil poziv k prostovoljni revščini in odpovedi namenjen premožnim in mogočnim, so bili kot zavetniki tistih, ki jim je bila pomoč dodeljena, zlasti priljubljeni obubožani pripadniki vodilne družbene plasti. In ravno v to retoriko se umešča delovanje ustanov Monti di Pietà, pri katerih je bila v ospredju pomoč obubožanim članom višjih in srednjih plasti.

Ob koncu srednjega in v začetku novega veka pa se je v skoraj vsem katoliškem svetu spremenil odnos do "prave revščine" in do beračev. Ti so v glavnem veljali za delomrzneže ter za izvržke družbe in kot taki nevrredni podpore in usmiljenja. Zato tako v cerkveni kot laični oblastni teoriji in praksi revščino in beračenje na eni strani za določeno število domačih izbrancev intitucionalizirajo v okviru raznih špitalov in bratovščin, za druge pa se začneja mukotrpen boj s preganjanjem in raznimi represivnimi ukrepi, od mučenj do usmrtitev. Miloščine, ki niso bile razdeljevane v okviru institucij, so bile prepovedane in podvržene kazenskim sankcijam.

V Kopru je npr. do te vrste institucionalizirane socialne podpore v okviru delovanja špitala sv. Nazarija imelo pravico do 30 revežev. Toda tudi ti niso bili neposredni naslovniki usmiljenja, izvirajočega iz imena zastavljalnice in hranilnice.

Posredno so bili deležni koristi le v okviru rednih letnih obresti na vložek špitala pri zastavljalnici, ki je ponavadi za 0,5% presegal običajne obresti na vloge.

Tudi v tem pa kaže iskati vzroke za na prvi pogled neobičajno podporo oziroma pravzaprav pobudo za ustanavljanje kreditnih ustanov s strani cerkvenih institucij, saj so bile same lastnice velikega dela tedanjega premoženja. Zato si namreč niso mogle na daljši rok zatiskati oči pred rastočo vlogo in potrebami kapitala, ki se je ne glede na njihovo odklonilno stališče do obrestnega poslovanja koncentriral v rokah posameznih velikih trgovcev in bankirjev. Poglavitna ost pa je bila naperjena proti židovskim posojevalcem denarja, ki so po visokih obrestih (20-40% in več) posojali praviloma nižjim slojem, zaradi raznoterih nevšečnosti prizadetemu ter eksistenčno ogroženemu prebivalstvu. Že Keynes v svoji znani Splošni teoriji zazna v spisih sholastikov zavedanje o pomenu kapitala ter njihovo vsaj moralistično prizadevanje, da bi vzpostavili nadzor nad tem delovanjem ter tako dosegli, da bi bile obresti čim nižje (Keynes, J. M., cit. v Prodi, 1982, 221-222), revno prebivalstvo pa preskrbljeno. Temeljno vodilo cerkvi in cerkvenim institucijam ob porajanju novega veka je bilo torej na podlagi izkušenj in tehnik podjetnikov vzpostaviti prehod od privatnih kreditnih iniciativ k javnim ustanovam, toda na novih osnovah, ki bi zagotavljale neposredni nadzor nad njihovim delovanjem v smeri točno določenih družbenih potreb.

Kljub burnim razpravam in nasprotovanjem, zlasti s strani dominikancev, je v prvi vrsti pobuda frančiškana Bernardina iz Siene naletela na plodna tla, ko so leta 1462 v Perugi ustanovili prvi *Monte di Pietà*, potem ko so zamisel podprli tudi mestni svetniki. To je bil tudi običajen scenarij ustanavljanja teh finančnih institucij, ki jim je svoj pečat dodal še papež.

5-6% obresti na zastavke so opravičevali zgolj za stroške plačila uradnikom, ki naj bi bili zaradi občutljivega in nujno potrebnega poštenega dela dobro plačani, ter za zavarovanje in zaščito zastavkov. Sprva so bile vloge posameznikov in institucij brezobrestne, saj se je to smatralo in bilo utemeljeno kot dajanje miloščine, kasneje pa so bile te vloge obrestovane praviloma po 1% nižji obrestni meri od zastavkov. Zaslužek je smel biti porabljen le za stroške poslovanja.

Srednjeveška miloščina se tako spremeni v depozite pri teh "pobožnih bankah", razvije se občutek varnosti, varčnosti in zaupanja pri vlagateljih, saj za zgled med prvimi vlagajo svoja sredstva tudi papeži, ki dajejo celo dušne odpustke na račun vložkov v te ustanove. Tako kmalu razni darovi in zapuščine predstavljajo marsikateremu *Monte di Pietà* osnovo delovanju in velike zasluge. Ekonomsko-socialna institucija z etično-religioznimi cilji boja proti oduštvu pa se z uveljavitvijo obresti na depozite oblikuje v ustanovo, v kateri se razvije tudi ekonomska funkcija prvobitne akumulacije kapitala, zato lahko pritegnemo mnenju, da so "pobožne banke" najstarejše kreditne ustanove na svetu (Garrani, 1957, 227-254).

Ko so leta 1550 v Kopru ustanovili prvi istrski *Monte di Pietà*, je že za celotno pobudo stal komun, beneški senat pa je po pregledu statuta zadevo odobril. V obrazložitvi potrebe po ustanovitvi zastavljalnice se sklicujejo na ekstremno revščino, ki da je prizadejala mesto, ker naj bi bila slaba letina soli in vina, predvsem zaradi slabega vremena in številnih neviht, nesreč, ki so se še pridružile veliki umrljivosti oljk v prejšnjem letu. "Ker bi bilo nujno nekaj ukreniti v pomoč izjemni revščini, ki jo trpijo ubogi meščani, ki že vse dneve bedno tožijo in tečno zahtevajo, naj se najde način za rešitev iz tega stanja, smo po tehtnem premisleku v diskusiji s presvetlim koprskim podestatom in kapitanom Hieronimom Ferro, zavedajoč se potreb ne le za današnje, temveč tudi za bodoče brezskrbno in preskrbljeno življenje, sklenili po božji in vladarjevi volji ustanoviti sveti *Monte di Pietà*", nas prepričujejo koprski mestni svetniki.

Te za tiste čase skoraj običajne vljudnostne uvodne besede pa zrcalijo dejansko retoriko obravnavane finančne vsaj po imenu dobrodelne ustanove. Iz te dikcije jasno izhaja, da so meščani (*civis*), torej privilegiran mestni sloj, in ne prebivalci (*habitatores*) ali reveži tisti reveži, ki so potrebni pomoči. Kar deloma preseneča, je dejstvo, da so zbornico zastavljalnice sestavljali štirje predstavniki meščanov in štirje iz vrst ljudstva, kot to določa prvi člen statuta (M/1146, bob. 1368), kar se kasneje ob ponovni ustanovitvi zastavljalnice leta 1608 ni ponovilo, kakor tudi ne ob ustanovitvah drugih istrskih ustanov s tem imenom, najprej leta 1634 v Piranu, v 18. stoletju pa še v Rovinju in za kratek čas celo v Buzetu. Šele prav v zadnjih letih pred razpadom Beneške republike so bolj silom razmer pripustili k upravljanju koprške zastavljalnice in hranilnice tudi t. i. populare, ki pa se ali začuda ali pa ker so bili na druge načine bolje preskrbljeni, niso radovoljno odzivali na povabila sodelovanja pri upravljanju koprškega *Monte di Pietà* (M/572, bob. 713/4), kljub temu, da so bile plače razmeroma visoke za tudi razmeroma številne uradnike, visoka pa so bila tudi jamstva, ki jih je moral izvoljeni uradnik položiti pred pričetkom uradovanja v zagotovilo poštenega in vestnega opravljanja službe.

Posebnost ljudskih predstavnikov pri soupravljanju koprške dobrodelne finančne ustanove sredi 16. stoletja lažje pojasnimo s poznavanjem ekonomskega stanja v Istri, še zlasti pa v Kopru. V primerjavi s kasnejšimi obdobji je bil to čas zatona največjega vzpona istrske ekonomije, čas, ko je npr. samo mesto Koper štelo okoli 10.000 prebivalcev, število, ki ga še danes ne dosega staro mestno jedro. To je čas, ko je poprečno vsak dan preko 400 tovornikov iz Kranjske¹ prihajalo v mesto po sol, olje in vino, privažalo pa v prvi vrsti žito, ki je nemalokrat romalo naprej v Benetke (Slovincem se je o tem npr. ohranila čudovita povest o Martinu Krpanu; prim. Vilfan, 1962, 1963), in ko je bil leta 1546 Kopru ponovno dodeljen svobodni sejem

¹ Še leta 1678 poroča koprski podestat in kapitan, da je včasih tudi do 1000 konjenikov prihajalo v mesto (Rel.).

(prej že v 14. stoletju in leta 1493; prim. Darovec, 1990, 36; STKP, 3, 51; 5, 127). To je tudi še vedno čas, ko je Beneška republika trgovsko cvetela s svojo prekomorsko posredno trgovino med Levantom in Evropo, in čas, ko so bila istrska beneška mesta preskrbljena z izdelki iz teh daljnih krajev, ki so v mesto privabljala kmečke trgovce iz zalednega, recimo mu srednjeevropskega prostora, vse do Ogrske in Češke.

Zatorej ni nenavadno, da so bili v svetu zastavljalnice "predstavniki ljudstva", saj so mnogi, še predno so dosegli status meščanov ali plemičev, uspeli na račun trgovine obogateti in so tako postali potencialni kandidati za kapitalske vložke v *Monte di Pietà*. Seveda je bil razmeroma ugoden ekonomski položaj določene skupnosti predpogoj, da so lahko sploh ustanovili to institucijo.

Na sestanku Velikega sveta 2. marca 1550, ki se ga je udeležilo 224 mož, so razpravljali o predlogu za ustanovitev "Sv. *Monte di Pietà*", zastavljalnice za ubožne, ki bi posojala denar po nizkih obrestih. Že 17. aprila istega leta pa so sprejeli sklep o ustanovitvi, ki ga je potrdil tudi beneški senat. Ustanovo je sprva vodilo 8 mož, štirje so bili člani mestnega sveta in štirje iz ljudstva, ki pa jim je bila to častna in brezplačna funkcija. Zastavljalnica naj bi začetni kapital dobila od prispevka trgovcev z živili, deleža pri javnih dražbah, prodaje žita iz Fontika v naslednjih desetih letih, prispevali pa so tudi solinarji in lastniki solin, ki so dajali pol stara soli na solni bazen (*cavedin*) (SM, 9, 293-294).

Sprva so po določenih statuta lahko posojali le Koprčanom, vsak prekršek v tej smeri je bil strogo kaznovan. Višina posojila je bila omejena; le do 8 dukatov si je smel prosilec sposoditi na zastavek, ki je moral za tretjino presegati vrednost posojila. Za prvih 14 mesecev delovanja pa so sklenili, da si smejo posamezniki izposoditi od 1 do 2 dukatov celo proti jamstvu zanesljivih oseb, s katerimi si izposojevalci niso smeli biti v bližnjem sorodstvu. Strogo pa so še določali, da se sme posojati le revežem, in temu skladne retorike je precej v prvem statutu koprške zastavljalnice. Na njeno kontradiktornost opozarja že 21. člen, ki določa 7,5%-no letno obrestno mero za izposojeni znesek, kar je primerjalno z drugimi tovrstnimi ustanovami razmeroma visoka obrestna mera. Opravičujejo jo sicer z visokimi ustanoviteljskimi stroški, saj so si za to pri beneški oblasti izposodili zagonskih 3.000 dukatov za dobo 10 let po 10%-ni obrestni meri (M/1146).

No, tedaj so rekli božja, kazen pa jih je doletela že v 3 letih po ustanovitvi zastavljalnice. Strašna epidemija kuge, ki je prebivalstvo zredčila za 3/4, je bila usodna tudi za koprski *Monte di Pietà*. Ta si do ponovne ustanovitve omenjenega leta 1608 ni več opomogel, čeprav še leta 1558 koprski podestat in kapitan Kopra optimistično napoveduje, da si bo ustanova po njegovih navodilih ponovno opomogla (Rel., 6, 65). Cvetočega razvoja in blagostanja iz predhodnega obdobja pa si ne koprsko ne druga istrska mesta v taki obliki in času primerno niso več obnovila.

V mestu so se kot posojevalci denarja ponovno nastanili Židje, kar pa je vsaj komunu za dovoljenje tega posla prinašalo nekaj dohodka. Čeprav leta 1608 koprski

podestat Marin Gradenico toži, da so v mestu velik problem Židje, "ki so začeli posojati s kapitalom 500 ali 1000 dukatov, so pa tako gnusno obogateli na račun teh revežev, da bi bilo dobro, ko bi S.V. tudi s kapitalom podprla ustanovitev *Monte di Pietà*" (Rel., 1608), se je do tega leta iz naslova prispevkov Židov za dovoljenje posojanja denarja nabralo že 700 dukatov, ki so ga nato poleg vložka mestnega fontika v višini 300 dukatov uporabili za zagonski kapital za ponovno rojstvo koprskе zastavljalnice. Kljub temu, da je tokrat koprski komun dejansko prispeval vse potrebno za delovanje Monteja di Pietà, je kot v vseh zadevah tudi v tej imel glavno besedo koprski podestat in kapitan, neposredni zastopnik centralne beneške oblasti, ki mu je vselej pripadalo tudi članstvo v zbornici, beneški senat pa je potrjeval, dopolnjeval ali zavračal pomembnejše sklepe in odloke tega organa. Tokrat so zbornico zastavljalnice sestavljali le koprski plemenitaši iz vrst mestnega Velikega sveta.

Slovesnost oznanila o ponovni ustanovitvi koprskе zastavljalnice izhaja že iz stavkov sklepa in pojasnil seje mestnega sveta z dne 24. avgusta 1608, zato si kaže ogledati ta pravila, ki so jih sicer s časom spreminjali, vendar pa predstavljajo osnovo delovanja do časa pred propadom Beneške republike, nenazadnje pa odražajo tudi duh časa.

"Zbor prevzvišenega Sveta ob pozvanjanju zvonov in na poziv glasnika, na katerem je poleg osebe presvetlega g. podestata in kapitana sodelovalo 181 svetnikov in na katerem so obravnavali sledeči sklep.

Pobožne želje ljudi je vedno branil in ščitil gospod Bog, v čigar vsemogočne roke so položena vsa kraljestva in mestne vlade vseh časov, kot se je bilo mogoče že velikokrat prepričati, ko so se iz skromnih in nepomembnih začetkov rodili veliki dogodki, ki so presejali vsakršno človeško razumevanje, in v trenutku, ko jih je bilo najmanj pričakovati. Takih primerov je polna zgodovina. Pobožna pa mora biti volja tega prevzvišenega Sveta, katerega premočrtnost naj vodi in usmerja mesto in jurisdikcijo pri raziskovanju in preiskovanju vsega, kar jima je lahko v ponos in v prid, pri čemer naj bi se zgledovali in sledili, kolikor je to sploh mogoče, tako veličastnega vodje, kakršen je blagorodni gospod Domenico Moro, naš sedanji plemeniti podestat in kapitan, ki ga v verski predanosti, pravičnosti in usmiljenju nihče ne prekaša. Samemu mestu in njegovim preizkušenim prebivalcem pa se tačas ne more zgoditi nič lepšega in plemenitejšega, kot je ponovna oživitev zastavljalnice in njene dejavnosti, ki je bila pred tem že ustanovljena leta 1550 in je leta 1554 ob kugi in koleri nesrečno propadla. K temu nas navaja in obvezuje usmiljenje že omenjenega blagorodnega gospoda podestata in kapitana, ki nam je, še preden je začel s svojo plodno upravo in se namestil pri nas, blagovolil obljubiti, da želi izboljšati in polepšati naše mesto na vse načine, ki bodo njegovemu blagorodju na voljo, o čemer smo se lahko že tudi prepričali. V prihodnje se bo to potrdilo tudi z nadaljevanjem dejavnosti zastavljalnice, za kar gre zahvala prav njegovemu usmiljenju in izjemni dobroti.

K oživitvi zastavljalnice nas nadalje sili in obvezuje tudi delež kapitala, ki ga hrani naš fontik po milosti božji in po zaslugi tistih, ki so z njim vedno odlično upravljali in

ki to še zmeraj počnejo, in ki znaša 31 in več tisoč. V to vsoto je vključenih sedemsto in več dukatov, last tega velecenjenega mesta, ki so bili vloženi v fontik iz prispevkov, ki jih židovski bankirji letno plačujejo mestu za svojo dejavnost, kar bo z dodatnimi tristo dukati, last fontika, osnova za ponovno vzpostavitev delovanja zastavljalnice. Pri tem fontik ne bo utrpel škode, kajti čeprav bo investicija še tako velika, bo še vedno ostalo nekaj nedotaknjene kapitala. S tisoč dukati naj bi ob pomoči Svetega duha ponovno vzpostavili zastavljalnico, in sicer *izključno za potrebe ubogih in pomoči potrebnih ljudi ter v njihovo tolažbo* (podčrtal D. D.). Tisoč dukatov, vloženi v zastavljalnico, bo treba takoj dati na voljo potrebnim in jih razdeliti med reveže po sedem in pol odstotka, pri čemer zaenkrat ne bo mogoče posojati večjih vsot od štirih lir na zastavljeni predmet v želji, da bi se te možnosti lahko vsakdo poslužil. Ko se bo kapital povečal (čimprej bo Bogu ljubo), bo mogoče deliti bolj radodarno in posojati večje zneske pod boljšimi pogoji, vedno seveda v prid meščanom. In čeprav se komu tak začetek morda zdi skromen in nepomemben, bo z Gospodovo pomočjo in s pomočjo njegove blažene Matere ter našega patrona sv. Nazarija dejavnost zastavljalnice kmalu tako napredovala, da bo v veliko zadovoljstvo našemu presvetlemu in milostnemu Vladarju in njegovi blagorodni gosposki, ki bo s tem opravila plemenito in izjemno koristno delo v večno čast temu mestu.

Sledeči sklep, ki ga je predlagal blagorodni gospod in prečastiti podestat in kapitan Domenico Moro ter spoštovana in velerodna gospoda sodnika Vincenzo Tacco (z besedo, dano velecenjenim gospodom sindikom) in Albanese Albanese - drugi spoštovani sodniki so bili odsotni - ter velecenjena gospoda sindika Fabio Sereni in Pietro Pola, določa, da se iz fontika, kljub kakršnemukoli nasprotnemu sklepu, dvigne sedemsto dukatov, ki pripadajo temu velecenjenemu mestu, in še tristo dukatov, ki pripadajo zadevnemu fontiku, za ponovno vzpostavitev dejavnosti zastavljalnice in se jih porazdeli po potrebi, kot že rečeno. In ker je dobro delovanje in upravljanje zastavljalnice odvisno od natančnih določil, pravil, odredb in dobrih uslužbencev, brez česar ni mogoče jasno razpravljati in odločati v tem spoštovanem Vrhovnem svetu, se z zadevnim sklepom pooblašča spoštovano žitno zbornico (*Collegio delle Biave*), da polnoštevilno ali samo z večino glasov izbere med določili in odredbami, ki jih vsebujejo stari kapitulariji zastavljalnice, in po svoji presoji oblikuje nove, ki jih mora potrditi Njegova Svetlost. Omenjena zbornica naj med svojimi člani izbere dva kandidata za vsako predsedniško mesto in druge zastavljalniške zadolžitve ter jim po svoji presoji določi ustrezne plače. Velecenjeni Svet, pred katerim se bodo morali predstaviti, pa bo moral med njimi izbrati najprimernejše in najbolj učinkovite kandidate, saj bodo morali izvoljeni predsedniki skupaj z velecenjenim Svetom odločati o vsem, kar bo zadevalo poslovanje zastavljalnice." Sklep je bil sprejet s 156 glasovi za in 25 proti (STKP, 5, 109, 209-211).

Že 30. avgusta 1608 se je sestala žitna zbornica z namenom, da sprejme pravilnik oziroma statut zastavljalnice. Seje se je udeležilo dvanajst članov vključno s pode-

statom in kapitanom, koprška sindika Fabio Sereni in Pietro Pola pa sta predložila v obravnavo in glasovanje "določila in odredbe, ki naj urejajo delovanje zastavljavnice poleg onih, ki jih vsebuje sklep o dobrem upravljanju in vodenju zastavljavnice v skladu s stališči velecenjenega Sveta z dne 24. t. m." (STKP, 5, 110, 211-214).

1. Sindika naj dolžnosti predsednika (*l'ufficio de Pressidenti*) zaenkrat opravljata brezplačno. Namestita naj se blagajnik (*Cassiero*) in upravnik (*Massaro*). Blagajnik naj bo imenovan za štiri mesece, čemur naj sledi leto dni prepovedi opravljanja tega dela; njegova plača naj znaša en dukat mesečno. Upravnik naj svoje delo opravlja eno leto brez prekinitev in brez vsakršnih prepovedi; njegova plača naj znaša dvajset ducatov, na voljo naj mu bosta stanovanje (*Casa*) in poslovni prostor (*bottega*) zastavljavnice. Če bo svoje delo opravljal pridno in vestno, bo dobil možnost, da ga Veliki svet ponovno imenuje.

Za: 12 glasov. Proti: -.

2. Blagajnik in upravnik morata zadovoljiti vse zahteve žitne zbornice in ji nuditi vsa potrebna jamstva (*pieggia*), kot to velja za uslužbenca fontika.

Za: 12 glasov. Proti: -.

3. Po končanem mandatu morata blagajnik in upravnik ob prisotnosti podestata predsedujočim sindikom natančno poročati o svojem delu ter predati blagajno in zastavljene predmete svojim naslednikom. V primeru oškodovanja blagajne bo krivec kaznovan po zakonih in po volji podestata, ki bo takrat na čelu mesta.

Za: 12 glasov. Proti: -.

4. Blagajnik ne sme sprejeti denarja za zastavke, upravnik pa zastavkovne sme vrniti brez prisotnosti enega od predsedujočih sindikov. Za vsako poneverbo je predvidena kazen v višini enega dukata na zastavek za vsak primer posebej. Kazen se izplača zastavljavnici.

Za: 11 glasov. Proti: 1.

5. Upravnik naj živi v zastavljavnici, da bo lahko bolje varoval zastavke v času svojega službovanja. V primeru, da bi se zastavki ali del njih izgubili ali kakorkoli poškodovali zaradi upravnikove malomarnosti, jih bo moral odplačati po dvojni ceni. Če pa bi se po kakem nesrečnem naključju v resnici izgubili in za to upravnik ne bi bil odgovoren, naj gre škoda na račun tako zastavljavnice, kar zadeva posojilo, kot lastnika, kar zadeva premičnino, tako da drug drugega ne moreta tožiti.

Za: 12 glasov. Proti: -.

6. Upravnik mora nenehno skrbeti, da vrednost zastavkov vedno ustreza kapitalu in obrestim zastavljavnice. V primeru, da to ne velja, bo moral sam plačati manjkajočo razliko do kapitala in obresti zastavljavnice.

Za: 12 glasov. Proti: -.

7. Ves denar naj se hrani v podestatovi palači v železni blagajni (*scrigno di ferro*) zastavljavnice, zaklenjeni s tremi ključi: enega naj hrani podestat, drugega eden od predsedujočih sindikov, tretjega pa blagajnik zastavljavnice. Denar, ki ga bodo po

potrebi dvigovali iz omenjene blagajne za posojila, naj bo shranjen v drugi blagajni zastavljalnice, katere ključa naj hranita eden od predsednikov in blagajnik.

Za: 11 glasov. Proti: 1.

8. Vsak dan, razen ob praznikih, se morajo ob zvonjenju zastavljalniških zvonov takoj zjutraj po prvi maši v stolnici zbrati v zastavljalnici predsedujoči sindik, blagajnik in upravnik ter poskrbeti za zastavke. Ob tako določeni uri lahko vsakdo zastavke vloži, dvigne ali se jim odpove. Nobene od omenjenih operacij ne sme sam izpeljati blagajnik ali upravnik brez prisotnosti enega od predsedniških sindikov. V nasprotnem primeru je predvidena kazen kot zgoraj.

Za: 12 glasov. Proti: -.

9. V nobenem primeru ni dovoljeno odobriti posojila na zadolžnico ali jamstvo, temeč samo in izključno na zastavke. Kršenje tega določila se kaznuje z izgonom in s kazimi, ki veljajo za tatove, ter z nepreklicnim odvzemom službe in privilegijev našega Sveta. Zastavniška pravila: premičnine se zastavljajo za tretjino njihove ocenjene vrednosti, zlato in srebro za dve tretjini, druge kovine za polovico njihove vrednosti.

Za: 12 glasov. Proti: -.

10. Denar je zaenkrat mogoče posojati samo meščanom (*cittadini*) in prebivalcem (*habitanti*) tega mesta, nikomur drugemu. V primeru kršenja tega določila sledi kazen plačila petindvajsetih dukatov, izplačanih zastavljalnici za vsak primer posebej.

Za: 12 glasov. Proti: -.

11. Vsak delovni dan, ko se izdajajo posojila, se mora eden od predsedujočih sindikov podpisati v knjigo pod zadnje posojilo tistega dne na naslednji način: Podpisani ..... (ime) sem prisostvoval predaji zgoraj omenjenega posojila, katerega prvi obrok znaša ....., zadnji pa, kot je zapisano, kar je skupaj ..... lir.

Za: 12 glasov. Proti: -.

12. Če lastnik svojih zastavkov v obdobju enega leta ne izterja ali ne odplača, jih je mogoče prodati na javni dražbi (*publico incanto*), ki je ni mogoče prestaviti ali preprečiti. Javno dražbo je treba napovedati petnajst dni prej z javnim razglasom.

Za: 12 glasov. Proti: -.

13. Zastavki, ki na dražbi niso prodani, preidejo v last zastavljalnice. Predsedujoči sindiki jih morajo v prid zastavljalnice čimbolje prodati, vendar morajo še petnajst dni po neuspeli dražbi ostati v zastavljalnici, kjer jih njihovi lastniki, če to želijo, še lahko odkupijo.

Za: 12 glasov. Proti: -.

14. Za prodajo zastavkov je zadolžen kancelar sindikata (*Cavalier del Sindicato*), ki mora za to voditi posebno knjigo, skupaj z vodjo dražbe (*Commandador*) pa dobita za svoje delo plačilo enega solda na zastavek z dražbe in dva denariča na liro (*bagatini due per lira*) na zastavek, ki je prodan na dražbi ali ki ostane zastavljalnici. Vse to gre na račun lastnika zastavka, v primeru, da bi ga le-ta hotel ponovno dobiti

v last. Ta vsota se razdeli na enaka dela med kancelarja (*Cancelier*) in vodjo dražbe (*Commandador*).

Za: 12 glasov. Proti: -.

15. Brez sklepa in dovoljenja zastavljalniške zbornice ni dovoljeno trošiti zastavljalnškega denarja, ne glede na to, kako velika je potreba.

Za: 12 glasov. Proti: -.

16. Vse dosedanje in prihodnje vloge za ponovni odkup zastavkov ali za karkoli drugega je treba opraviti v zastavljalnici.

Za: 12 glasov. Proti: -.

17. Njegova Svetlost (*Serenità* - dož) je naprošena, da svoje rektorje obveže, da se ne bodo mogli razdolžiti opravljanja dolžnosti (*di non poter andare à Capello*), če ne bodo prej izplačali uradnikov zastavljalnice ter o tem prinesli potrdila, podpisane s strani njegovega naslednika in aktualnih predsedujočih sindikov zastavljalnice. Isto velja tudi za fontik. Rektorji dobijo štiri solde od vsake lire izterjanega denarja od raznih prekrškov.

Za: 12 glasov. Proti: -.

Zgornje odredbe naj se ob prvi priložnosti in brez dodatnih stroškov odpošljejo v Benetke, da jih dož skupaj s senatom potrdi, in naj začnejo brezprizivno veljati. Zbornica zastavljalnice pa naj sestavi vse tiste odredbe in pravila, ki so potrebne za sprotno upravljanje in razvoj zastavljalnice, ob privolitvi, podpori in ob sodelovanju vsakokratnih rektorjev. Vse, kar bo sprejela zbornica, naj ima isto težo kot zadevne odredbe in pravila, potem ko jih bo potrdil dož. V nobenem primeru pa ne bo mogla ne zbornica, še manj pa Veliki svet, iz kakršnihkoli razlogov sprejeti sklepa, s katerim bi ukinila zastavljalnico.

Za: 12 glasov. Proti: -.

Istega dne so skladno s sklepi mestnega sveta predlagali še dva kandidata za blagajnika, in sicer Dr. Zuanna Batta del Bello in Giacoma del Tacco pok. Domenega, za upravnika pa Zuanneja Albaneseja in Piera della Corte. V mestnem svetu so nato prav tako še istega dne potrdili za blagajnika Giacoma del Tacco, za upravnika pa Zuanneja Albaneseja (M/568, f. 54-55).

Iz galeje, zasidrane v piranskem pristanišču je 26. novembra 1608 generalni nadzornik krajev "da Mar"² (*Proveditore Generale da Mar*) Filippo Pasqualigo potrdil vse navedene sklepe in statut, vključno s sklepom z dne 9. oktobra 1608, ko je žitna

² Izraz je ustaljena beneška oblika za upravno poimenovanje "prekomorskih" beneških krajev, to je od Istre navzdol proti jugu, Dalmacije, Albanije, grških krajev in otokov v Sredozemskem morju. Ravno pri Istri pa je zlasti v začetnem obdobju tega razločevanja od leta 1440 dalje (kraje beneškega zaledja na Italskem polotoku imenujejo "Terra") nekoliko nedoslednosti, saj jo včasih prisojajo krajem "da Mar", drugič pa krajem "Terra", vendar se kasneje ustali v območju "Mar" (prim. SMi, 3, 209-210; Tedoldi, 1996, 25-31).

zbornica povišala možnost posoje denarja za zastavke na 12 lir, z utemeljitvijo, "da posojila, ki v zastavljalnici doslej niso smela presegati štirih lir, ne ustrezajo ne zastavljalnici ne revežem, potrebnim posojila, saj prihajajo v zastavljalnico mnogi z veliko dragocenejšimi zastavki, iz nje pa odhajajo praznih rok in zlovoljni, na škodo zastavljalnice, ki tako zaman vzdržuje dva plačana uslužbenca" (STKP, 5, 111, 214-215).

Kmalu se je pokazalo, da je bila tokratna oživitev delovanja zastavljalnice in hranilnice postavljena na bolj trdnih temeljih, zlasti zaradi druge, hranilniške dejavnosti. Ne več toliko za potrebe revežev, temveč bolj za svoje brezskrbno preživljanje, so "v duhu krščanskega usmiljenja, da bo vedno na voljo dovolj denarja za potrebe revežev", kakor se večkrat glasi retorika raznih sklepov zastavljalnice in hranilnice (STKP, 5, 126), poleg posameznikov vanjo vlagale denar razne cerkvene ustanove, od samostanov, špitala do bratovščin in v zadnjem obdobju z neskromnimi sredstvi tudi sama škofija, za kar so prejemale sprva 6%, kasneje 5% in od srede prve polovice 18. stoletja 4% obresti. Premosorazmerno tem so bile obresti za zastavke 1-1,5% višje.

S problemom zniževanja obrestne mere so se pri koprski zastavljalnici začeli ukvarjati že razmeroma zgodaj. Leta 1628, ko so ugotavljali, "da je ob sedem in pol odstotnih obrestih ter ob dolgo zelo skromnih plačah uslužbencev kapital zastavljalnice narastel na preko dvanajst tisoč dukatov, pri čemer je treba upoštevati, da je bila tega leta izplačana velika vsota denarja za izgradnjo in nakup skladišča in je dobiček zastavljalnice služil za številna dobra dela v prid prebivalcem, tako da so se lahko na ta način otresli židovskih bankirjev, ki so se štirideset let neprekinjeno okoriščali z dvanajst in pol odstotnimi obrestmi na posojila, kasneje pa s petnajst odstotnimi obrestmi na zastavke, upravljali s skoraj vsemi trgovinami v mestu ter siromašili ljudi vseh slojev, so ocenili, da bi bilo mogoče znižati obresti zastavljalnice", pojasnjujejo v svojem sklepu (STKP, 5, 116). "Zbornica zastavljalnice je 19. septembra sprejela sklep, da se obresti znižajo na šest odstotkov, vendar Veliki svet tega sklepa ni potrdil, ker naj bi namesto znižanja obrestne mere dobiček služil za nova dobrodela dela, in sicer za vzdrževanje revnih otrok tega mesta med njihovim študijem v Padovi."

Dikcija "revnih otrok" je seveda tudi v tem primeru zavajajoča, saj je šlo vselej za kandidate, ki jih je zbornica zastavljalnice izbrala iz vrst mestnega plemstva. Na ta način so vsako leto prispevali iz blagajne 200 dukatov za šolanje štirih štipendistov.

Dobrodelnemu poslanstvu koprške - lahko rečemo kar bančne - ustanove tako ne gre povsem oporekati. Postala je nekakšen založnik vseh tekočih in daljnoročnih socialnih projektov, od posoje denarja mestnemu fontiku za žito, ko je bil ta v denarnih težavah, do vzdrževanja mestne fontane na trgu Muda, plačevanja mestnega zdravnika in učitelja, prispevkov za blagajno zdravstvenega urada za preprečevanja širjenja kužnih bolezni, "prostovoljnih" prispevkov v času vojn Beneške republike in raznih drugih obveznosti, nenazadnje in ne nepomembno pa je ustanova z razme-

roma številno uradniško-birokratsko zasedbo prispevala če že ne k blagostanju pa vsaj k vzdrževanju prenekaterih koprskih plemiške družine.

Ustanova se ni ukvarjala s finančnimi transakcijami, zato pa je razpolagala z zarubljenimi nepremičninami dolžnikov, ki jih je poleg ohranjanja likvidnostnega stanja uporabljala tudi kot jamstva za hranilniške kapitalske vloške. Njen obratni kapital pa se je povišal zlasti po leta 1771 ustanovljenem t. i. Direktoriju (*Offizio Direttorio*) za reinvesticijo premoženja cerkvenih in ubožnih ustanov iz naslova donacij, ko so vse finančne operacije v beneški Istri s tem v zvezi morale potekati preko koprškega *Monte di Pietà* (APP, 44/c).

Odnos beneške oblasti in njene zakonske ureditve do cerkvenega premoženja bi vsekakor potrebovali posebno obravnavo. Naj le omenimo, da so že leta 1605, torej tri leta pred ponovnim obratovanjem koprške zastavljalnice, izdali zakon, ki so ga v naslednjih obdobjih le še dopolnjevali, s katerim so cerkvenim ustanovam v roku dveh let nalagali prodajo vseh zemljiških posesti, ki bi jih pridobili z donacijami. Te finančno-nepremičninske operacije pa so že pred ustanovitvijo Direktorija potekale preko raznih *Monte di Pietà*, v čemer se ravno tako kaže tesna povezava med predhodnicami sodobnih bančno-hranilniških ustanov in njenimi pobudniki.

Poanta iz naslova? Na prehodu v novi vek se je torej etos siromaštva in dajanja miloščin, ta poglobljena vsebnost starodavnega krščanstva, v temeljih spremenil, predvsem tako, da se je institucionaliziral. Medtem ko je bil prej usmiljenja deležen lahko tudi posamezen berač, je od tedaj razdeljevanje miloščin smelo potekati le preko ustanov po natančno določenih pravilih. Ena takih ustanov so bili vsaj po definiciji tudi razni *Monti di Pietà*, kjer pa je bila v ospredju tudi zaradi oblike delovanja pomoč obubožanim članom višjih in srednjih plasti, torej "siromakom" iz družbene elite (Geremek, 1996, 35). Miloščine, ki so bile prej v domeni resničnih siromakov, so s tem prešle v domeno bogatašev.

TAKE AWAY FROM THE POOR, GIVE TO THE RICH:
MONTE DI PIETÀ IN KOPER

Darko DAROVEC

Science and Research Centre of the Republic of Slovenia, Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 18

SUMMARY

At the end of the Middle Ages, a number of institutions of financial-savings character developed, mainly as an answer to the increasingly usurious money lending by the Jews as well as a response and adaptation of church authority to that time well branched out commercial and financial operations in general. They developed on the initiative of the Franciscan order, first of all in Italy and eventually

in some other western European Mediterranean towns as well. These were the so-called Monte di Pietà, which at low rates of interest lent money for pawned objects. However, as they had to operate with circulating capital and operated on the principles of savings banks, they may be considered the predecessors of modern banks. Although pity was being declared by the very names of these institutions, this was no longer in the sense of the mediaeval mercy towards the virtue of indigence, but more a support for the impoverished members of the higher social strata, for the loan applicants had to pawn a valuable movable property, which means that they simply had to have it. As the loans were limited to rather small amounts of money (in Koper and Piran ranging from 100 to 300 liras) they were not of great use to the borrowers of money except for overcoming a financial crisis or gaining some smaller amounts for the purchase or investment in a profitable activity.

In spite of it all, the institution had all the character of the primeval accumulation of capital, although not so much for individuals but more for a community or, in its name, for a commune, i.e. for the local authority, which was at least in the cases of Koper and Piran also the founder, i.e. in Rovinj and Buzet, which thus fell in the same category as Monte di Pietà of Trieste. The institutions of this kind supplied or, as circumstances required, even financed individual communes in the cases of various commitments or economic crisis, but gradually they were imposed to pay various duties, which had earlier on been in the domain of a commune. With relatively numerous clerical staff, the institutions furthermore offered different administrative jobs, particularly to town noblemen and well-to-do or educated individuals from the upper social classes, who in this way had a possibility of earning some extra money.

The functioning of separate pawnshops, savings and loan banks, especially those in Koper and Piran, was reflected in general economic trends. While Monte di Pietà founded in 1550 practically ceased functioning after the plague epidemic in 1554, as all its means were used for various preventive and curative measures to stop the epidemic, the economy of all northern Istran towns, too, regressed a great deal after these events. The economic situation gradually improved towards the end of the 16th century and in the beginning of the 17th century, when Monte di Pietà of Koper was reestablished in 1608, and that of Piran in 1634. However, the stagnation in the trade with the hinterland and the decline in the economic power of the Venetian Republic particularly in the second half of the 17th century and first half of the 18th century pushed the functioning of pawnshops into the position of incessantly miserable existence, accompanied by periodical ups and downs linked primarily with the irregularities and profitmaking perpetuated on the account of the institution especially by its clerks.

VIRI IN LITERATURA

- APP** - Appendice all'Archivio antico municipale di Capodistria (Dodatek k staremu koprskemu občinskemu arhivu). Uredil F. Majer. PAK.
- M/** - Antico archivio municipale di Capodistria (Stari koprski občinski arhiv), v: AST. Archivio di Stato di Trieste (Državni arhiv v Trstu). Označevanje arhivskih enot po Inventarju F. Majerja (M/) (na mikrofilmu v AST) in številki filmskega posnetka (f.).
- Rel.** - Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria. Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria. Poreč (AMSI) VI-VIII/1890-92, X/1894, XIII/1897.
- SM** - Senato Mare. AMSI 7-9, 11-17, 1891-1901.
- STKP** - Statut Koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668 (Lo statuto del comune di Capodistria del 1423 con le aggiunte fino al 1668). Za objavo priredil L. Margetić, Pokrajinski arhiv Koper - Center za zgodovinske raziskave Rovinj, Koper-Rovinj, 1993.
- Altan, M. G. B. (eds.) (1987):** Storia della solidarietà in Friuli. Milano, Jaca Book.
- Assereto, G. (1983):** Pauperismo e assistenza. Archivio Storico Italiano, Deputazione Toscana di Storia Patria, Anno CXLI, disp. II. Firenze, Leo S. Olschi Editore, 253-271.
- Boyer-Xambeau, M. T., Deleplace, G., Gillard, L. (1986):** Monnaie privée et pouvoir des princes. Édition du CNRS. Paris, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politique.
- Braudel, F. (1989):** Igre menjave. Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.-XVIII. stoletje. I-II. Studia humanitatis, Ljubljana.
- Cargnelutti, L. (1994):** Istituti di pegno e comunità. Guida dell'Archivio del *Monte di Pietà* di Udine (1496-1942). Udine, Arti Grafiche Friulane.
- Clavero, B. (1991):** Antiodora. Antropologia catolica della economia moderna. Milano, Giuffrè.
- Darovec, D. (1990):** Od prihoda Slovanov do propada Beneške republike. V: Kraški rob in Bržanija. Pokrajinski muzej Koper, Koper, 31-62.
- Darovec, D. (1996):** Koper kot Capo d'Istria. V: Kriza socialnih idej. Britovškov zbornik. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 27-44.
- Garrani, G. (1957):** Il carattere bancario e l'evoluzione strutturale dei primigenii Monti di Pietà. Istituto di economia aziendale dell'Università commerciale "L. Bocconi" - Milano. Milano, Giuffrè.
- Geremek, B. (1973):** Il pauperismo nell'età preindustriale (sec. XIV-XVIII). Storia d'Italia. Volume quinto. Torino, Giulio Einaudi editore, 669-698.
- Geremek, B. (1973):** Renfermement de paures en Italie (XIVe-XVIIIe siècles). Remarques préliminaires. Histoire économique du monde méditerranéen, 1450-1650. Mélanges en l'honneur de F. Braudel. Toulouse, Privat, 205-218.

- Geremek, B. (1997):** Usmiljenje in vislice. Zgodovina revščine in milosrčnosti. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- Gestrin, F. (1965):** Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja. Ljubljana, SAZU.
- Ive, A. (1885):** Dei Banchi feneratizi e capitoli degli Ebrei di Pirano, e dei Monti di Pietà in Istria. Rovinj, Tipografia Bontempo e comp. Editrice.
- Kulišer, J. (1959):** Splošna gospodarska zgodovina srednjega in novega veka. I.-II. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- La société et les pauvres en Europe (XVe-XVIIIe siècles) (1974).** Paris, Presses Universitaires de France.
- Majer, F. (1904):** Inventario dell'Archivio antico municipale di Capodistria. Koper.
- Meneghin, V. (1974):** Bernardino da Feltre e i Monti di Pietà. Vicenza, L.I.E.F. Edizioni.
- Montanari, D. (1989):** "Mons omnibus subvenit". I Monti di Pietà fra credito e carità. Brescia.
- Peršič, J. (1975):** Florentinec Franciscus Benzini, bankir v Piranu (1338-1348). Kronika, Ljubljana, 23, 138-148.
- Peršič, J. (1977):** Družina florentinskih bankirjev Soldanieri v Piranu. Kronika, Ljubljana, 25, 12-18.
- Peršič, J. (1984):** Židje v poznosrednjeveški beneški Istri. Slovensko morje in zaledje. Koper, 6-7, 39-79.
- Prodi, P. (1982):** La nascita dei Monti di Pietà: tra solidarismo cristiano e logica del profitto. Annali dell'Istituto storico italo-germanico in Trento. Il Mulino, Bologna, 8, 211-224.
- Pullan, B. (1971):** Rich and poor in Renaissance Venice. The Social Institution of a Catholic State, to 1620. Oxford, Basil Blackwell.
- Tedoldi, L. (1996):** Pravo na območjih "Terre" in "Mar". Primerjava statotov "Terraferme" in statotov Kopra (15. - 18. stol.). Acta Histriae IV., Koper, 25-31.
- Trexler, R. C. (1974):** Charity and Defence of Urban Elites in the Communes. V: The Rich, the Well-born and Powerfull. Jaher, F. C. (ur.): Urbana.
- Vilfan, S. (1962, 1963):** K zgodovini kmečkega kupčevanja s soljo. Gospodarsko-pravne podlage povesti o Martinu Krpanu. Kronika, Ljubljana, 10 in 11.

Raziskavo je omogočila tudi štipendija podeljena avtorju s strani RSS - Research Support Scheme, Bartolomějská 11, Praha, Czech Republic.